

zurnal.info/ period: dan, 1 / 15.05.2011 / termin:

[Srebrenica je bila surova poslovna operacija](#)

Srebrenica je bila surova poslovna operacija

Kad je analiziran masovni progon Jevreja onda je operacija te vrste u Grčkoj uglavnom analizirana na osnovu toga što su kod grčke železnice pronađena vrlo uredna dokumenta u kojima Rajh plaća i pobraja koliko ljudi i iz kog mesta plaća za transport ljudi za Nemačku. E, kad mi budemo neke vojne operacije razmatrali polazeći od logistike mnogo ćemo ih bolje razumeti, a razumećemo i ko je odgovoran. Mene zanima ko je iskopao te rake u kojima su sahranjeni ljudi iz Srebrenice, ko je to platio

Nakon više od tri godine od osnivanja Koalicije za osnivanje regionalne komisije koja bi istražila činjenice o žrtvama u ratovima na teritoriji bivše Juge od 1991. do 2001. godine, kampanja je ušla u svoju završnu fazu. Širom nekadašnje Jugoslavije prikupljaju se potpisi ne bi li dostigli planiranu brojku od milion koji bi bili predati parlamentima novonastalih država, a koji bi potom osnovali tu regionalnu komisiju, u daljem tekstu znanu kao REKOM.

Za Žurnal o REKOM-u i problemima koji more region govori Lazar Stojanović direktor medijske kampanje Koalicije za REKOM i reditelj kultnog filma "Plastični isus".

Postoje li garancije da će parlamenti usvojiti predlog i da će osnovati Komisiju?

Garancije nisu nikakve. Milion potpisa je više jedan simboličan, čak marketinški postupak nego što je adekvatno sredstvo pritiska bilo koje vlasti, zbog toga što milion u ovom regionu znači svega oko tri posto, i pitanje je da li bi bilo koja država u regionu žurno i zdušno reagovala na pritisak tri posto svojih stanovnika. Inicijativa za REKOM je nepolitička organizacija sa jednim neutralnim ciljem koji je gotovo naučne prirode – utvrđivanje činjenica, i ne ulazi u bilo kakvu vrstu političkih rasprava ali ova inicijativa doista zavisi od vlada, parlamenata i predsednika kojima će ti potpisi biti podneti. Vrlo je nezahvalno predviđati kako će se ponašati ali mislim da je poprilično lako identifikovati nekoliko glavnih faktora kojim će se prilikom odlučivanja rukovoditi.

Pre svega ovakav cilj utvrđivanja i objavljivanja činjenica o svim žrtvama na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. do 2001. godine, i drugim teškim kršenjima ljudskih prava goruće je pitanje koje može da deluje ubrzavajuće ako se pokrene, ili usporavajuće ako se gurne pod tepih u odnosu na put u EU.

Za nas je u tom smislu lakmus Slovenija koja već jeste u Evropi i u slučaju te države nema nikakvog zavrtanja ruke. Zato je to za nas kao kontrolna grupa u nekom eksperimentu. Tu vidimo kako bi se vlast opredeljivala ako ne bi bilo nikakvog pritiska. Mi imamo odličnu podršku poslanika u EU parlamentu, ali i vlasti. Predsednik je slao izaslanika na naše skupove, mnogi ugledni političari javno su potpisali peticiju. Podrška postoji i ona u meni stvara optimizam jer tu imamo čistu situaciju, kao u epruveti. U slučajevima drugih država situacija je neodvojiva od njihove glavne ambicije, a to je da se uključe u Evropu i ovo svakako spada u teme koje idu u tom pravcu. Na toj liniji treba tumačiti podrške predsednika Hrvatske i Srbije i Parlamenta Crne Gore. Očekujemo da se ta podrška poveća.

NEMA JEDINSTVENE FORMULE

Da li to znači da već sad postoji neka vrsta posrednog pritiska EU da se osnuje Komisija?

Politika EU na Zapadnom Balkanu je jedna vrlo široka lepeza koja se suočava sa lokalnim političkim događajima, pa tako na jednom kraju imate problem RS i Valentina Incka, a na drugom kraju Sloveniju koja već jeste u EU. Formula nije za sve države jednaka. Pošto je reč o lokalnoj građanskoj inicijativi koja traži podršku napolju, a koja nije inicirana spolja, mislim da se ne samo Evropa već i drugi faktori koji podržavaju ovakvu inicijativu uzdržavaju od nekog mešanja.

To nije nikakav uslov za ulazak u EU, ali to jeste ohrabrujući znak da se kreće ka kvalitetnom istorijskom i sociološkom tumačenju nedavne prošlosti, da je suočavanje sa prošlošću u toku i da je u toku prikupljanje činjenica na širokom frontu koje bi trebalo da ohrabri eventualne sudske procese koji bi se razvili u vezi sa tim. Ono što Evropu verovatno najviše zanima kad je reč o procenjivanju da li je region ili da li su pojedine države zrele za uključivanje ili ne – a to je da li je u toku proces pomirenja i utvrđivanja istine.

EU nije verska organizacija, niti je to bračno savetovanište, nemaju oni interesa da podstaknu proces pomirenja na Zapadnom Balkanu zato jer misle da je to dobra stvar, nego zato jer je EU veoma sumnjičava kad je reč o mogućem uvozu bilo kakvog spora. Ne možete uvesti spor RS i Federacije BiH, Srbije i Kosova pa da se rešava tamo. Bilo je u EU mnogo kompromisa i bilo je mnogo više avanturističkog ponašanja u početku, ali danas je oprez mnogo veći. Neko će taj oprez vezivati za desnicu koja je sad uglavnom na vlasti u EU.

Kad je reč o REKOM-u to je jedan mali teg na Terazijama, ali postoje i krupniji tegovi, kao što je reforma pravosuđa, a to je nešto što bi trebalo za REKOM da bude od značaja jer bi ta saradnja trebalo da je bliža. Najvažnije je da sudovi i drugi ogranci vlasti, i drugi faktori administracije u državama treba da garantuju Komisiji da će imati pravo da poziva i privatna lica, i ustanove pri čemu bi ustanove bile dužne da se odazovu da daju odgovarajuće podatke i dokumente. To mogu jedino državni organi i sudovi.

Pošto je EU i do sada pomagala ovaj projekat, za očekivati je da će nastaviti politiku podrške. Predviđa se da države same izdvajanjem iz budžetskih sredstava finansiraju jednu takvu komisiju. Nemamo države čiji se budžeti prelivaju, i nije verovatno da bi vlade lako i širokogrudno podržale ovu dosta komplikovanu i skupu akciju. Zato bih očekivao da se tu priključi Evropa i tako pošalje jedan ohrabrujući signal.

Inicijativa jeste nepolitička, ali svaka stavka u statutu kojom se utvrđuju ciljevi i ovlašćenja komisije se mogu gledati kroz političku volju za koju nisam siguran da parlamenti i vlade imaju. Koliko je to realan problem?

Mislim da je situacija gora od nepostojanja političke volje. Zato što u ovom trenutku u nekoliko zemalja regiona treba da se pitamo čija nam je to politička volja potrebna. Predstoje izbori koji će se događati pre nego bi trebalo da se osnuje komisija, a u BiH imamo situaciju da i mesecima nakon izbora još ne znamo kome se obratiti. Ako se stavimo u cipele političara i počnemo da razmišljamo onako kako je logično da razmišljaju, a to je koji interes na izborima imaju ako podrže ili odbiju ovakvu inicijativu. Čitav Zapadni Balkan funkcioniše prema principu spojenih sudova. Nismo mogli izbeći prilikom prikupljanja potpisa da od ljudi zatražimo podatak iz koje države dolaze. Uveren sam

da će svaki političar biti zainteresovan, da će gledati preko plotu pa će meriti da li u njegovoj državi ima više, ili manje potpisa i na osnovu toga zauzeti stav.

Koliko to može biti relevantno za političare ako govorimo o tri posto stanovništva, kako ste sami rekli?

Ta brojka ne može biti relevantna ali treba reći nešto drugo. Naročito će obraćati pažnju na latentne, a posebno manifestne antagonizme na osnovu čega mogu zaključiti da su tamo gde ih ima protiv toga, pa će njegova država biti za. Drugi faktor je pitanje - kako se to odnosi prema mom mandatu? Ako idem na izbore za godinu dana mislim da će biti najpametnije da ne žurim, a da uzimam to kao fazanovo pero u svom šeširu. Treba da predvidimo razne oblike ponašanja. Kod sportista nećete naići na ponašanje da se klub ne bori za pobjedu, osim ako naletite na klub koji je potplaćen da izgubi. U politici nije uvek tako.

BIH KAO SIMBOLIČNI PREDVODNIK PROCESA

Mi sad govorimo o pluralizmu razmišljanja, ali stvari u politici baš i nisu uvijek šarene. Videli smo primer u Hrvatskoj nakon presude generalima da su gotovo sve strane zauzele isti stav, negirajući presudu. Može se desiti da sve strane odbace ideju ili da je prihvate, u zavisnosti od trenutnog interesa.

Ja bih i očekivao da se tako nešto desi ali mlako, bez previše entuzijazma. Ako se to radi bez previše entuzijazma to još uvek ne znači da ćemo mi čim otvorimo taj predlog na jesen krenuti da to i rešavamo.

Može li se desiti i suprotno, da te podrške uopšte ne bude jer to ugrožava mitove koji postoje o ratu, jer ugrožava tzv. nacionalne interese?

Može, a imajući u vidu opasnost od zlosrećnih koincidencija, kao što je bilo izricanje presude generalima, mi smo kampanju pomakli za nedelju dana kako bi izbegli koincidenciju da kampanja počne na isti dan kad je bila i presuda. Ukoliko se dogodi tako nešto što bi predstavljalo ozbiljno zatezanje političkih odnosa ili ponovno povlačenje u sopstvene rovove, ako bi došlo do toga to bi bio vrlo štetan i opasan proces za Inicijativu za REKOM. Ovo je međutim jedna od tema, recimo kod pregovora Kosova i Srbije, oko koje bi se obe strane mogle složiti. To bi mogao da bude podsticajan faktor, jedan od prvih momenata oko kog bi mogli da se dogovore. Sa druge strane krupan problem je problem napetosti i teškoća u usklađivanju entitetskih komponenata u BiH. Tu bi moglo da dođe do procesa – ako ti podržiš ja neću i obrnuto. Zanimljivo je da na obe strane imamo ozbiljna osporavanja, a upravo je tamo bilo najviše žrtava, a isto tako imamo izuzetno jaku podršku nekih grupa i organizacija u BiH. To bih gledao kao na situaciju velike napetosti i mesta gde se odigrava jedna vrlo intenzivna dramska radnja kad je reč o REKOM-u, a to nije slučaj u drugim državama. Ako se sukob zaoštri tako da nepotpisivanje postane važno političko opredeljenje za bilo koju od strana onda će to za REKOM biti možda i fatalno.

Predlog je da sedište Komisije bude u Sarajevu i ideja je da BiH, kao prostor sa najviše žrtava bude makar simbolični predvodnik procesa. Očekujem samo da ova forma spora koja postoji sad, ne preraste u bilo šta veće ili bilo šta što bi bio politički opasno. Ne očekujem da će doći do referenduma, da će RS postavljati opasan veto, ali ne isključujem mogućnost da se dogodi veto ali samo oko REKOM-a, ali ne i oko referenduma. Postoje svi dobri razlozi da se to ne dogodi jer bi to njihovu poziciju unazadilo. Imam određene bojazni, ali i prilično optimizma jer postoji prepoznatljiv,

jak i sasvim autentičan interes velikog broja stanovnika BiH da se ovaj proces pokrene zbog toga što žrtve rata nisu samo oni koji su izgubili život, samo porodice koje su izgubile bližnje, samo oni koji su silovani, fizički oštećeni, čak ni oni koji su jednostavno izgubili svoj društveni uticaj, vlast, radno mesto... Ne, iz iskustva jasno se vidi da postoji prepoznavanje tog momenta žrtve u sebi kod svih logoraša, kod svih koji su prognani, ili su pobjegli iz svojih država kao vojni begunci ikod onih koji su unazađeni time što su izmešteni kao posledica rata. Mi to imamo u BiH u drastičnom obliku.

Svuda na svetu srećemo razbacane ljude koje je ovaj rat izmestio. Svi su oni ratne žrtve. Ako mi prepoznamo taj interes, a u BiH je najjače prisutan, onda možemo da budemo optimisti da će taj interes jednom progovoriti, pa čak i ako se proces ustanovljavanja REKOM-a otegne. Do formiranja komisije mora doći pre nego odumru žive žrtve.

Da li je BiH ključ i formiranja Komisije?

To pitanje je dvostrano. Kad bi osnivanje komisije i bilo moguće bez BiH to ne bi imalo smisla. Ne mislim da je sad to što bi BiH ušla u taj proces odlučujuće za to da li će procesa biti ili ne. Imam utisak da se i iz BiH gleda preko plota koji su trendovi u regionu. Ponekad se može i zbog spoljašnjeg pritiska rešiti nešto iznutra. Ne mislim da je za odlučivanje u regionu BiH ključna. Ali ako mi i dalje u BiH imamo nejasan odnos prema REKOM-u, a u regionu se tu zauzme čvrst stav, onda će biti „kud svi Turci tu i mali Mujo“.

Udžbenici istorije poprilično mizerno obrađuju taj period, a kao razlog nametnuo se nedovoljni vremenski odmak. Ako znamo da su se u Nemačkoj, nakon Drugog svetskog rata, koji je bio jednostavniji jer je jasno bilo ko nosi odgovornost, ko je okupator, odnosno ko je dobar a ko zao, ljudi tek nakon 20 godina počeli suočavati, možemo li reći da zaista ne postoji dovoljan vremenski odmak da bi se hladne glave o svemu razgovaralo?

Vremenski odmak služi prvenstveno dvema stvarima. Jedna je da možemo da govorimo o tome a da ne pogada teško, ili da ne iritira previše aktere vremena o kom govorimo pa se čeka da oni barem jako ostare, ako ne i da umru. A drugi razlog, koji je još važniji jeste što se stručnjaci ustežu da govore, a naučnici se ustežu da broje i mere jer nema budžetskih sredstava i to zato da ne bi izgubili kopče sa institucijama sa kojima sarađuju. Ovde govorimo posebno o vojnim stručnjacima.

Analiza dejstava u poslednjem ratu na Balkanu nije ozbiljno vojno stručno analizirana, a to ne da nije teško nego za to čak nije ni potrebno neko preterano znanje. Sad ako to uporedimo sa Drugim svetskim ratom, njega su karakterisale dve tipične vojne situacije. Jedna je bila vojne kampanje. Operacije koje su obično angažovale velika vojna sredstva. Kod nas je bilo popularno da ih zovu ofanzivama. Ja sam mislio da se u čitavom svetu Drugi svetski rat deli na sedam ofanziva. Tu vidimo da postoji određena akcija i gerilska reakcija.

Ratovi koji su se događali na Balkanu češće su se zvale operacije nego su to bile. Recimo slavna operacija desetodnevnog rata u Sloveniji koju je Blagoje Adžić vodio zloupotrebivši naredbu koju je dobio od premijera Ante Markovića, da zaštiti granične prelaze, a da se ne meša. Onda je odlučio da tenkovskim kolonama preko Slovenije krene iz Hrvatske na te granične prelaze što je izazvalo incidente i kratkotrajni rat koje je JNA spektakularno izgubila. To spada u te operacije. Čovek ima teškoću da prepozna određenu strategiju koja bi rukovodila takvom operacijom. Teško je prepoznati je jer najčešće te strategije i nema.

Krupnih operacija je bilo četiri, ili pet. Jedna je bila Vukovar i to je bila velika vojna kampanja koja je išla na uništavanje tog grada. To je bila operacija opsade i sumanutog bombardovanja grada iza koje nije stajala nikakva strategija osim da će vojska zauzeti taj grad. Druga operacija je veoma slična, lišena bilo kakve ozbiljnije strategije, a to je opsada Sarajeva. Treća operacija je ličila na srednji vek. To je bila operacija ratovanja za Bihać gde su ratovala trupe Petog korpusa i Abdića iza kojeg su stajale JNA i srpske paravojske.

To spada u onaj vrlo mali broj operacija iza kojeg je stajalo neko razmišljanje. Opsada Sarajeva to nije bila, a ako je tu bilo taktičkih aspekata oni su bili namenjeni da se privlači pažnja zapadnih medija na tu situaciju dok se obavljaju druge operacije etničkih čišćenja. Tu velike strategije za razliku od Drugog svetskog rata nije bilo. Ako uporedite generala Romela i Mladića, tu nema šta da se priča. Nakon što se pokušao sukob sa NATOM predstaviti kao pobeda onda je tadašnji načelnik Generalštaba Nebojša Pavković, pokušavajući da izrekne pohvalu, rekao da su uspešno maskirali jedinice i da je neprijatelj potrošio znatna sredstva pokušavajući da ih uništi. To pokazuje endemsku bolest na Zapadnom Balkanu. To je nekoliko decenija sugerisanja da je Karl Marks izmislio političku ekonomiju a ne kritikovao, da je Nikola Tesla izmislio struju a ne samo prenošenje višefazne struje, da je prvo bila Pravoslavna crkva i da je ona jedina autentična crkva oslonjena na rano hrišćanstvo a da su sve ovo ostalo bile izdaje...Čitav niz takvih preterivanja se naslanja na mitotvornu praksu čak i kad nisu izrečeni u desetercu.

Sa vojnostrateškog stajališta operacije su bile komične i nije postojala ni ambicija da se uozbilje, ali ni potreba jer su na svim stranama angažovane male jedinice. Svaka od tih jedinica pretvorila se u vojsku. Sve odjednom puno nekih vojski na malom prostoru.

I Srebrenica je bila jedna od tih operacija, a tu je vidljiv neki plan, bar na polju "čišćenja"?

Srebrenica je bila jedna od operacija. Mladić uočava da napreduje nailazeći na mnogo manji otpor nego je očekivao. Stvar ide spontano i haotično bez nekog plana. Njegova vojnička mudrost se svela na „napred na Potočare!“ Naime, ispostavilo se da se može ići dalje. Stihijska operacija je bila vojni aspekt operacije a ono što je organizovano je daleko ozbiljnije. Žao mi je što se Tribunal nije pozabavio tim aspektom, to je ozbiljna logistička organizacija te operacije u kojoj su učestvovala inženjerske jedinice JNA. To je bilo ubijanje velikog broja ljudi i rešavanje problema zakopavanja ili uklanjanja svih tih leševa koji su posle toga ostali. Nisam siguran da je za rukovođenje takve operacije potreban vojskovođa. Potreban je inženjer. To je bila surova, krvava poslovna operacija.

Koliko je realno očekivati da će i te činjenice biti navedene u krajnjem izveštaju REKOM-a?

Moram da kažem da to prvenstveno očekujem i tome se iskreno nadam. Zbog provinijencije većine ljudi koji učestvuju u ovoj našoj inicijativi to nikad nije ni pokretano jer se mi ipak bavimo žrtvama i izvršiocima, zločinom i političkim kontekstom izvršenja zločina a ne vojno-strateškim. Kad je analiziran masovni progon Jevreja onda je operacija te vrste u Grčkoj uglavnom analizirana na osnovu toga što su kod grčke železnice pronađena vrlo uredna dokumenta u kojima Rajh plaća i pobraja koliko ljudi i iz kog mesta plaća za transport ljudi za Nemačku. E, kad mi budemo neke vojne operacije razmatrali polazeći od logistike mnogo ćemo ih bolje razumeti, a razumećemo i ko je odgovoran. Mene zanima ko je iskopao te rake u kojima su sahranjeni ljudi iz Srebrenice, ko je to platio?

TIHA VODA BREG RONI

Kako doći do tih dokumenata, arhiva? Ni sam Tribunal nije uspeo svu dokumentaciju na obostrani dogovor da objavi i iskoristi prilikom suđenju Srbiji za genocid. Postoje li još uvek ili su uništeni?

Ono što je uništavano u ogromnom obimu bile su arhive tajne policije, pa ni to nije u potpunosti uspeo. Neki segmenti službi su čuvali fajlove odvojeno. Što se vojnih materijala tiče, pošto postoji kontinuitet vojske nije poznato da je neko naređivao uništavanje podataka jer se računalo da je to državna tajna i da to ne može izaći. Da bi se razumeo kontekst nekih zločina Tribunal je doista tražio od države i vršio vrlo veliki pritisak da dobije između ostalog ta dokumenta koja su ponekad trivijalna, poput artiljerijskih dnevnika. Svaka granata koju ispalite u regularnoj vojsci mora da bude protokolirana sa navedenim ciljem koji je gađan, sa vremenom... sa tim ko je gađao, gde je bila lokacija baterije. To je prilično nizak nivo podataka a najveći nivo podataka su zapisnici ratnog saveta, saveta za odbranu...Hrvatska je dala gotovo sve takve materijale pod uslovom koji je Tribunal uvažio, a to je da se oni ne objavljuju i ne daju ni jednoj trećoj strani na upotrebu zato što to predstavlja bezbednosnu viziju ali da ih Tribunal može koristiti u svojoj analizi.

To je urađeno pod pritiskom. Bez obzira na to, očigledno nisu predali sve zapisnike jer još uvek predstavljaju problem tzv. topnički dnevnici koji su traženi za suđenje generalima Gotovini, Markaču i Čermaku.

Da li su svi predati, ne znam. Izgleda da je iz tog materijala proizašao zapisnik sa Brijunske sednice. Ali to pravilo da će se poštovati potreba države da zbog svoje bezbednosti ograniči upotrebu određenih dokumenata dobio je ime Hrvatski zakon. Njime se u mnogo većoj meri služila Srbija koja je na takav način pokušala da zaštiti sve zapisnike sa svojih ratnih saveta jer su na tim savetima sedeli i general Mladić i šef generalštaba Pavković i razni drugi faktori, pa i ljudi iz hrvatske Krajine i odlučivali su šta će se raditi operativno u tim sredinama, a prvenstveno kome i u kojim količinama ide materijal. Jer vojska mora, ne samo da gađa, nego i da jede, da nosi neke uniforme, da se popunjava, da se osloni na neke stručne službe koje bosanska i krajinska vojska nisu imale.

Nešto je Tribunalu dato a to se vrlo nesrećno reflektovalo na proces kod Međunarodnog suda za tužbu BiH za genocid. Odlučujuće bi bilo da se dobiju upravo zapisnici, da su ti materijali bili dostupni. Potpuno očigledno je da sadrže odluke šta će raditi između ostalog i na teritoriji BiH, Hrvatskoj, Kosovu...

Kako očekivati da ti zapisnici budu deo izveštaja kad već postoji taj dogovor o zaštiti? Za sad se smatra da to nije u interesu države.

To jeste u interesu država. Tiha voda breg roni.